

Uloga tradicijskih zanata na području Monoštora i Berega

*Martina Novosel**

Sažetak

U ovom radu predstavljani su tradicijski zanati, njihova uloga do osamdesetih godina XX. stoljeća i u današnjici te suvremeni zanatlije i njihova osobna motivacija za suvremeno bavljenje tradicijskim zanatima u dva šokačka naselja, u Monoštoru i Beregu. Zanatlije koji se i danas bave svojim zanatima su klompar, cekeraš, kovač, čamdžija, čurčija, tkalac i korpar. Na temelju istraživanja došlo se do saznanja kako određeni zanati i dalje mogu služiti kao izvor primarne zarade, dok se drugima zanatlije bave zbog mogućnosti dodatne zarade ili pak iz hobija. Bavljenje tradicijskim zanatima kod svih kazivača motivirano je upravo vlastitom voljom i željom za ovakvim oblikom rada, a ponekim zanatlijama predstavlja i način kreativnog izražavanja.

Ključne riječi: stari zanati, Šokci, Monoštor, Bereg.

Uvod

Tema ovog rada je prikaz današnje uloge nekih od tradicijskih zanata koji su se očuvali na području dvaju šokačkih naselja, Monoštora i Berega u Vojvodini, u Republici Srbiji. Naime, tijekom istraživanja razgovarala sam sa zanatlijama koji se aktivno bave tradicijskim zanatima i u svojim zajednicama uživaju određeni ugled. Za vrijeme razgovora s drugim kazivačima s kojima sam razgovarala o primjeni predmeta zanatlija, saznala sam kako u ova dva naselja postoje i drugi zanatlije koji se povremeno ili pak stalno bave i nekim drugim tradicijskim zanatima.¹ Budući da

* studentica prve godine diplomskog studija etnologije i kulturne antropologije te germanistike pri Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu

¹ Nažalost zbog kratkoće vremena nisam imala prilike detaljnije se posvetiti i istražiti druge očuvane tradicijske zanate. Stoga ovdje upućujem na potrebu njihova daljnjeg istraživanja jer priča o očuvanim tradicijskim zanatima u Monoštoru i Beregu ne završava ovim radom.

stručne literature o tradicijskim zanatima kod Šokaca nema, rad se temelji isključivo na saznanjima koja sam zabilježila tijekom svog terenskog istraživanja. Osnovne informacije o različitim zanatima dostupne su u radu „Rukotvorske vještine“ Aleksandre Muraj (1998.) u kojemu je ponuđen opis različitih zanata, a od posebne važnosti za moj rad bila su poglavlja o tekstilnom rukotvorstvu te obradi drveta i kože. Međutim, zanati su opisani općenito bez dovoljno ukazivanja na određene regionalne karakteristike. U članku „Tradicijski zanati – O problemima etnološkog definiranja ‘jasnog pojma’“ Ivan Šestan problematizira samu definiciju pojma tradicijskih zanata, koja se u etnologiji i kulturnoj antropologiji vrlo često uzima zdravo za gotovo. On navodi kako se radi o jednom od temeljnih pojmova etnologije i kulturne antropologije za koje, kao i druge temeljne pojmove, ne postoji jedinstvena definicija, što pri bavljenju ovom temom može izazvati razne nesporazume. Zbog toga bi ovome pojmu svaki etnolog trebao pristupati uz subjektivno definiranje kriterija za tradicijske zanate, koji će se tijekom konkretnog rada opisivati (ibid. 111-112). Definicija kojom ću se voditi u svome radu ponuđena je u Pravilniku o tradicijskim zanatima Hrvatske obrtničke komore:

„Tradicijskim i umjetničkim obrtom u smislu ovog Pravilnika, smatraju se oni obrti koji izrađuju proizvode ili pružaju usluge s pretežitim udjelom ručnog rada, za koje je potrebno posebno poznavanje obrtničkih vještina i umijeća, te koji se tehnikama proizvodnje i rada, namjenom i oblikom, oslanjaju na obrasce tradicijske kulture pa u tom smislu mogu simbolizirati lokalni, regionalni ili nacionalni identitet.“

Važno je naglasiti da se prema ovome pravilniku tradicijskim zanatima smatraju i oni zanati koji u svrhu lakšeg i bržeg rada uključuju nove tehnologije i alate, ali i oni s novim funkcijama, primjerice s funkcijom suvenira (ibid. 120).

Samo etnološko istraživanje odvijalo se na dvije razine. Prva razina je obuhvatila razgovore sa suvremenim zanatlijama, a druga razgovore s korisnicima proizvoda određenih zanata i to uglavnom onima koji su se većinom proizvoda koristili tijekom cijelog života. Od aktivnih sam zanatlija na području Monoštora tijekom svog istraživanja provela razgovor s klomparom Ivicom Kovačem, Stjepanom Turkaljem koji izrađuje *cekere* i *asure*; kovačem Adamom Pašićem i čamdžijom Đuricom Rangom, dok sam na području Berega razgovarala s tkalcem Davorom Kovačevićem, čurčijom Marijom Ivošev i korparom Vlatkom Krizmanićem.² Kod svakog sam zanata pokušala odgovoriti na nekoliko pitanja kojima sam se odlučila posvetiti u svome istraživanju. Navedena pitanja ujedno čine odgovarajuće tematske cjeline u svakome od sedam poglavlja: izrada i korištenje predmeta, majstori i kupci te motivacija zanatlija i budućnost zanata. Također je važno naglasiti kako sam se pri ispiti vanju i predstavljanju tema usredotočila na razdoblje prije osamdesetih godina XX. stoljeća i na današnjicu, kada polako počinju nestajati tradicijski zanati.

² Zahvaljujem Sonji Periškić, Aniti Đipanov, Milici Pašić i Tamari Lerić na pomoći pri dopuni podataka za ovaj rad.

Izrada klompi

Klompe su se do otprilike sedamdesetih godina XX. stoljeća koristile u svakom kućanstvu i to naročito zimi za obavljanje poslova na njivi i u gospodarskim objektima. Klompe bi se nosile tako što bi se u njih stavila slama, a pritom bi se obule i debele čarape, ali i druga obuća, kako noge ne bi nazeble te kako bi se toplina dulje zadržala. Na isti način bi se nosile i *cokule*, tzv. klompe za žene koje su bile malo drugačijeg oblika od klompi. Na svojem su gornjem dijelu bile prekrivene, ne drvom, već kožom te su mogle imati i malenu petu. U vrijeme djetinjstva mojih kazivača, rođenih tridesetih i četrdesetih godina XX. stoljeća djeca su u klompama odlazila u školu, ali su ih prilikom ulaska u učionice ostavljala u hodnicima te su ostajala u debelim čarapama ili u drugoj obući u učionicama. Mladi su u klompama i *cokulama* mogli ići divaniti³, pri čemu u njima ipak nisu smjeli ulaziti u kućanstva ni u crkvu, iako su stariji ljudi u vrijeme adventa do razdoblja četrdesetih godina XX. stoljeća u klompama odlazili u crkvu na mise zornice:

Kad bi bilo advent za Božić... onda je bilo sniga je li, bilo je zima i onda natakneš šubaru i opakliju zagrneš i debele čarape i klompe, još i slame su metali u klompe da bude toplije i u tom se moglo ijtiti. A cokule su se nosile na šule⁴, pa onda sa šulama zajedno obuješ cokule i tako se išlo. (Anica Pašić)

U crkvu i u vrijeme svečanijih prigoda klompe se uglavnom nisu nosile pa čak niti zimi u vrijeme velikih hladnoća, što tek sada kod pojedinih kazivačica izaziva iznenađenje. Tako Eva Kovač kazuje: *A ja se kudim sama. Snig, a mi išli u papučica, ajde sad reci*, Stana Đipanov: *Pa kog nisu zeble noge?* Ivica Kovač iz Monoštora danas je jedini klompar na ovome području koji ručno pravi klompe, dok se slične prave još u Nizozemskoj.⁵ On ne proizvodi samo klompe kao obuću, što je njihova primarna funkcija, već i klompe manjih kalupa koje služe isključivo kao ukras ili pak klompe većega kalupa, koje se mogu zataknuti na zid, a u njima se mogu pohranjivati različiti predmeti poput boce vina ogrnuto slamom ili se pak može koristiti kao lončanica za cvijeće (Slika 1.). Sonja Periškić naglašava da su svi predmeti koje izrađuju zanatlije danas izloženi u etno kućama u Monoštoru s ciljem prodaje turistima, a isti se predmeti i zanati prikazuju i na *Bodrog festu*, festivalu posvećenom

Slika 1. Klompe iz klomparske radionice Ivice Kovača u funkciji obuće i suvenira. Snimila Martina Novosel u travnju 2014. godine.

³ Riječ *divaniti* ovdje se odnosi na razgovor, ali i na prela, popularne sastanke mladih.

⁴ Riječ je o šarenim pletenim papučama (Forjan 2006, 32).

⁵ <http://www.holland.com/uk/press/article/dutch-folklore-and-traditions.htm> (pristupano 29. 2. 2016.)

tradiciji Monoštoru koji se održava od 2005. godine te danas zaokuplja veliku pozornost samih mještana i šire javnosti.

Materijal koji se koristi za izradu klompi je bijela tzv. *ricka vrba*, ali Ivica Kovač ponekad koristi i topolu, a od lokalnih drvosječa kupuje drvo za koje sam procijeni da je dovoljno kvalitetno za izradu klompi. U prošlosti su se klompe proizvodile i od drugih materijala, poput crvene vrbe. Stariji su monoštorski klompari prije prodaje svoje klompe i dimili, kako bi se na taj način drvo zaštitilo od crva i drugih nametnika, međutim danas ih Ivica Kovač rijetko dimi jer ih takve više nitko zbog specifičnog, neugodnog mirisa dima ne želi kupiti. Sam način izrade klompi Ivica Kovač opisuje na sljedeći način:

Klada od nekoliko metara se reže na nekoliko manjih delova. Zatim se ti manji delovi oblikuju, određuje se broj klompi. Same klompe se obrađuju ručno i to uz pomoć noževa dugačkih po nekoliko desetina santimetara, zatim kašikama, koje služe za dubljenje unutrašnjosti i vađenja drveta iznutra. Posle ovih grubih radova dolazi fino doterivanje, ali sama površina gornjeg sloja mora biti takva da se vide uzdužni potezi noža. Sama radnja pravljenja klompi odvija se za klomparskim stolom, koji se sastoji od nekoliko osnovnih delova. Najvažnija jeste klupa tj. gornji dio, koji na svojoj sredini ima udubljenje pod nagibom. U to udubljenje se stavlja grubo obrađeno drvo, koje se fiksira komadićima drveta, a koje će kasnije postati fino obrađena klompa. Određivanje broja uvelike ovisi o želji poručioaca, a merni instrument jeste lenir napravljen od drveta. Stavlja se napred na najistureniji deo klompe i nazad jedan santimetar od završetka pete...

U svojoj radionici posjeduje i jedne klompe stare više od sto godina, koje mu služe kao uzorak u radu. U Monoštoru je tijekom XX. stoljeća prema, Ivici Kovaču, djelovalo i preko sedamdeset klompara koji su svojim proizvodima opskrbljivali i Bereg, gdje ih prema kazivanjima Berežana gotovo i nije bilo, te druge okolne krajeve. Do osamdesetih godina XX. stoljeća opskrbljivali su klompama i *cokulama* svako domaćinstvo u Monoštoru i u Beregu. Njihovi su stalni kupci bili i razni veliki posjednici poljoprivrednih dobara i tvornica:

Sad ko primjer neka obučarska fabrika, ko za više rudara... E za takvu fabriku naručuju. Ima petsto radnika, petsto pari klompi tako su još za fabrike, di su radili. Ko danas što kupuju za fabriku za radnike cipele te duboke, e tako isto su klompe onda. I onda su majstori prodavali za fabrike... To je, to su bile ja mislim da su to najviše bila poljoprivredna gazdinstva ovi koji su imali poljoprivredu. To su oni uzimali za svoje radnike. (Ivica Kovač)

Klompe si je svako domaćinstvo u prošlosti moglo priuštiti, a oko sedamdesetih godina se klompe sve češće počinju zamjenjivati modernijom obućom, tada broj klompara polako opada, a zbog neprofitnosti zanata mlađe se generacije prestaju izučavati ovome zanatu. Danas su kupci Ivice Kovača većinom turisti koji dolaze iz raznih krajeva svijeta, primjerice iz Sjedinjenih Američkih Država, Australije i europskih zemalja pri čemu je često riječ o iseljenicima okolnih krajeva, koji odnose

klompe kao suvenire u zemlje u kojima su se nastanili. Današnji kupci također dolaze s prostora Republike Srbije i iz Hrvatske, rjeđe iz Monoštora i Berega. Interes za tradicijski zanat kojim se bavi popraćen je i medijski, u raznim programima srpske televizije. Ivica Kovač reklamira se i na raznim obrtničkim sajmovima u okolnim gradovima, a oglašava se i preko internetskih stranica „Udruženja starih, umetničkih zanata i domaće radinosti Sombor“:

Da. Tako, kad naruču, ja napravim ako je to njima blizu da mogu poštom poslat. A kad dođe neko iz Hrvatske, taj dođe pa odnese. Ima tu dosta u Baranji, tu pravim dosta. I onda dođu ljudi kolima pa kući.

Za razliku od prijašnjih klompara, koji su bili šegrti monoštorskih majstora, nitko ga nije mogao naučiti zanatu jer su posljednji seoski klompari umrli prije desetak godina, kada se Ivica Kovač počeo baviti klomparstvom. Zanat je samouko izučio kada se našao u nepogodnoj financijskoj situaciji, a odlučio se za ovaj način privređivanja zbog svoje ljubavi prema drvetu, iako se radi o zahtjevnome poslu od kojeg se danas ne može živjeti. Danas tako zarađuje radeći i druge poslove, uglavnom baveći se preradom drveta. Na vlastitom tavanu je pronašao očevo stari stol za pravljenje klompi kojim se i danas služi, a s njime i potrebne noževe i *kašike* za dubljenje drveta. Ostatak potrebnog alata pribavio je iz sela:

Pa našo sam to na tavanu taj stol što ima takvo klupo... To i imo sam na tavanu noževe i te kašike... To sam našo i onda sam probo, nisam ni znao za čega je taj stol. Pa sam probo, uzo dvi klompe, vidio da je to od stare, da je to nešto takvo, onda sam sam gledao, uzo klompe pa probo tako sam. I ja kažem... jedno pet kubika sam bacio drva dok nisam naučio malo. Ima još poteza što ne znam kad mi nema ko pokazat. E sad, kad vidim ja kako mi lakše onda pravim tako.

Budućnost klomparstva u Monošturu je upitna. Ovako Ivica Kovač komentira razlog za manjak interesa mladih za ovaj zanat:

Oni bi da dođu pet put i da nauču praviti klompe i za godinu dana kupiti dva auta. A toga nema. A onda... neće ja to. Neće, neće. Al to je dobro raditi, bilo šta. Bolje neg ništa.

Izrada torbi od rogoza (cekera)

Cekere tj. *cegere* su do osamdesetih godina XX. stoljeća najčešće koristili ribari, mesari i različiti drugi zanatlije kojima je ova vrsta torbe od rogoza bila posebice važna, zbog svoje sposobnosti pohrane teških predmeta poput raznih alata. Također se ponegdje nalazio i koristio ukućanstvima za kupovinu i u slične svrhe kako u Monošturu tako i u Beregu: *A ovako, bilo je manjih cekera što smo mi po dućanu nosile* (Marica Lerić), isto potvrđuje i Eva Kovač: *Mesari oni su imali velike, najveće. A ovi kako se zove, mi smo imali manje. Znam da je moja Đula imala tako mali pa na uzicu Šaranac napravio, pa je moglo visit.* Kazivačice Manda Periškić i Manda Patarić ističu kako njihove obitelji nisu koristile:

Znate šta smo mi imali. Mi smo imali torbe od naših pregača. I to sašijemo, s tim smo išli u školu. Sašijemo tu metnemo naše, što triba nam, eto to smo mi imali. A nije to bilo ni tašna ovakih ni onakih ni cekerova, već pokle su cekeri došli. (Manda Patarić)

Danas se *cekeri* rjeđe koriste, pa tako jedna kazivačica navodi kako se u krugu njene obitelji *cekeri* više ne nose jer se smatra kako se radi o predmetu koji je uobičajen inventar među monoštorskim Romima. Stipan Turkalj, jedini monoštorski *ceker*naš, još danas proizvodi *cekere* čija je namjena uglavnom ostala ista, iako je vrijedno naglasiti kako postoje kupci koji traže različite oblike, ukrase i preklope na svojim *cekerima* koje Stipan Turkalj naziva modernim *cekerima*. Materijal za izradu *cekera* ostao je isti kao i prethodnim razdobljima, a riječ je o rogozu. Danas Stipan Turkalj od materijala koristi i situ uglavnom za izradu hasura jer se radi o elastičnom materijalu s kojim se da vrlo lako raditi. Materijal kojim su se zanatlije opskrbljivali, kako ranije tako i danas pronalaze na okolnim močvarnim područjima Gornjeg Podunavlja. Tehniku izrade *cekera* Stipan Turkalj opisuje na sljedeći način:

Tehnika pletenja se vrši na razboju, vertikalnome. Nekada su se cekeri pletli i na horizontalnome stanu koji je bio veći i na takvome razboju se moglo isplesti nekoliko metara materijala za asure i cekere... Od alata koji se koriste, najvažniji je svakako razboj, a zatim se koriste i pomoćna sredstva kao što su makaze, noževi, metar, skalpel... Rogoz se nasečen donese u radionicu sa svog prvobitnog staništa. Zatim se iseče na potrebnu dužinu, a posle toga se sortira i nakvasi da stoji 15-20 minuta. Nakon toga se može pletiti tj. upliće se u razboj.

Pritom se odabrani rogoz na razboju plete do ručaka, nakon čega slijedi pletenje ručki te se na samom kraju još oplete *ceker* od ručki do kraja kako bi se zatvorio slobodan prostor između dva kraja preklapljenog *cekera* (Slika 2.).

Slika 2. Stipan Turkalj u postupku izrade cekera na razboju. Snimila Martina Novosel u travnju 2014. godine.

Majstora *cekerša* u Monoštoru i Beregu gotovo da i nije bilo, a Adam Pašić i Manda Periškić opisuju kako se narod u Monoštoru i Beregu opskrbljivao *cekerima* uglavnom na sajmovima tj. pijacama u Somboru i okolici. Tek su dvojica samoukih *cekerša* kraće vrijeme djelovala u Monoštoru, od kojih je posljednji, pod nadimkom Šaranac, umro prije desetak godina po kazivanju Adama Pašića. Ipak sam zabilježila izradu predmeta od rogoza koju navodi Marta Kovačev: *Tkale smo mi asure. To sam ja tkala i moja svekrva od rogoza asure, pa da mećemo tako, nije bilo tepiha nego je bila dole zemlja i sobi... Onda smo to mi tkale i metale ko tepih.* Danas su kupci *ceker*a Stipana Turkalja ljudi iz okolice Monoštora, ali češće turisti i stranci koji o njegovom radu saznaju preko modernih medija, oglašavanjem u turističkoj zajednici i na sajmovima:

Pa išli smo i po sajmovima i po vašarima, po pijacama, tako da sad i preko toga. Onda smo... tu su dolazile televizije RTV, RTS, na internetu. Sad smo i na fejsu, tako da i preko toga. A i mnogi recimo sa sajma uzeli su vizit kartu, pa onda jedan po drugom... vidio je, interesuje ga pa nazove.

Predmete zainteresirani kupci najčešće naručuju, tako da Stipan Turkalj uglavnom počinje s izradom kada je siguran da će ga naručitelj i platiti, a osim toga mnoge radove prodaje na raznim sajmovima u okolici Monoštora. Stipan Turkalj također je samouko izučio zanat uz pomoć sumještana, koji su se također neko vrijeme bavili izradom *ceker*a i sličnih predmeta te navodi kako su on i Ivica Kovač zapravo zajedno ušli u priču o tradicijskim zanatima:

... pošto smo jedan i drugi bili bez posla, zima je to bila valjda, kad smo malo o tom počeli pričat. Al inače nas je začingio za maštu čovek iz Sombora koji je tu bio u selu nešto radio i pokvarila mu se mašina. Pa je na kraju sela, tamo baš kod njega bio kod majstora da on to nešto popravi. Dok je čeko onda, on je inače iz Starih umjetničkih zanata Sombor i jedan od osnivača, onda je on napomenuo da zašto ne bi neko tu ko se bavi starim zanatima, zašto ne bi došo. Tako smo onda mi počeli tu priču i ajde, ko će šta. On će klompe, aj ti ovo. Ja to nisam nikad radio i onda je on imo nekog pojma i onda mi je nešto pokazao, nešto sam sam i tako. Došlo je do ovoga danas. Malo uz rad sam sebe pratiš, di si pogrešio koriguješ i tako dalje.

Danas je i Stipan Turkalj član „Udruženja starih umjetničkih zanata i domaće radinosti Sombor“ koje okuplja različite suvremene zanatlije iz okolnih područja, organizira sajmove i radionice pri kojima se radovi članova predstavljaju široj javnosti i sl. Ivica Kovač i Stipan Turkalj sudjeluju na različitim radionicama i predstavljaju svoje zanate strancima, ali i svojim sumještanima, međutim smatraju kako pravog odaziva za bavljenje ovim zanatima nema. Iako je budućnost i ovog zanata upitna, Stipan Turkalj i dalje radi na proizvodnji tradicijskih predmeta i predstavljanju ovog zanata:

Pa za mene lično i to što se meni sviđa to, jer da mi se ne sviđa, ja bi to već odavno ostavio... Raduje me kad nešto napravim, a bude tako, ispadne tako da se meni sviđa i sa te strane da se ipak to ne ugasi.

Proizvodnja predmeta od vrbinog pruća

Proizvodnja korpi, *košarki* ili *košareva* od vrbinog pruća u razdobljima je prije XX. stoljeća bila vrlo popularna na ovim područjima. Korpe su se u prošlosti koristile za pohranu raznolikih predmeta. Male su se najčešće koristile za pohranu jaja, a velike za nošenje kukuruza i krumpira s poljoprivrednih dobara, njihovu pohranu i drugo. Postoji cijeli niz različitih vrsta korpi koje su se koristile za razne prigode. Primjerice, pekari su koristili malene košare *sačure* ili *sačurke*, koje su bile pravljene od rogoza, pri mijesenju kruha i njegovog formiranja, a prilikom pečenja kruha, *sačura* bi se izvadila van. Iste su se košare mogle koristiti za pohranjivanje jaja. Generacija mojih kazivačica pak je za svatove nosila kruh, kolače i drugu hranu i piće u posebnoj plitkoj i širokoj košari koja je bila okruglog oblika. Zvala se *drožđični košar* ili *košar od drožđice*, a navode se i drugi slični nazivi, a kazivačice uglavnom nisu sigurne u porijeklo imena ove košare. Najvjerojatnije je *drožđica* bila zaliha korištenog kvasca koje su žene u kućanstvima čuvale za sljedeće korištenje pri pečenju kruha:

To se pravilo za kruh kad se misí. Dio tog kvasa... Eto to su naše stare, mi ni-smo to radili. Kad kruh óce misít, onda uvik kad zamísu tako, onda napravu ko lepinjicu, to se zvala drožđica, onda to ostavu za drugi put kad hoće kruh misít. Onda to iskidu pa potopu, pa onda so tim misíju... (Manda Periškić)

Za babinje su žene pak nosile velike, plitke korpe lagano izduženoga oblika s dvije ručke načinjene od bilog tj. bijelog pruta, zapravo pruta koji je bio oguljen. Radilo se o tzv. korpama ili košarevima za babinje ili o *sepetu* (Eva Kovač). U ovim su košarama rodbina i kumovi, ovisno o dogovoru, nosili hranu obitelji s novorođenčetom i to i po tri nedjelje (Manda Periškić i Anica Pašić):

On je duguljast i uvijek se prekrije sa nečim lijepim. Pa onda ne znam, boca vina ide unutra, pa ide... pečeno meso, pa kuvano meso, pa sos, pa kolača još jedno dva tanjira gore i onda se prikrije. Znači to sve mora stat u taj košar. (Marica Lerić)

Običaj je bio da su ovu vrstu košare nosile dvije žene, svaka za jednu ručku, tako da je jedna žena uvijek nosila još i juhu ili tortu u drugoj ruci kako se ovakva hrana ne bi uništila prije dolaska na svečani stol. Marta Kovačev također navodi kako se ova košara mogla koristiti i za prenošenje odjeće zbog pranja na Dunavu. Ovih običaja danas više nema tako da se košare za babinje i svatove koriste u druge svrhe u kućanstvima, a tek ih ponetko u ova dva kraja povremeno oživljava: *Danas još neki nose koji se vole veličat, ali slabo. Danas se najviše dadu novci i eto* (Marija Lukšić). Korištenje se korpi nije značajno promijenilo, međutim njihovu ulogu sve češće preuzimaju različite plastične posude i posude sličnih materijala. Danas rijetki još proizvode korpe, a pritom se najčešće radi o starijim muškarcima koji su ih izrađivali i dok su bili mladići. Vlatko Krizmanić iz Berega čini iznimku, budući da je riječ o mladiću, srednjoškolu koji izrađuje korpe, ali i različite druge ukrasne predmete od pruća i slame poput: čestitki, nakita, podmetača za stolove, slika i sl. Vlatko je pravi zaljubljenik u tradicijsku baštinu svoga kraja, član je mjesnih Kulturno-umjetničkih

društava, a nastupao je i na televiziji povodom manifestacije „Miholjskih susreta“, gdje je predstavljao izradu bereških korpi. Svoje korpe izrađuje od pruća vrbinog drveta iz okolnih šumskih područja. Pritom tanko pruće koristi za izradu malih, a debelo za izradu većih korpi. Alati koje Vlatko Krizmanić koristi pri izradi svojih *košareva* su nabijač, šilo i nož, a o samoj tehnici rada navodi sljedeće (Slika 3.):

Sam proces pletenja košareva i nije toliko težak, veći je problem pripremanje materijala, pruta. Prut se siče zimi u ovo doba, sijecanju, veljači, tako da na njemu nema lista i ima mali procent sokova u njemu. Taj prut se skladišti i suši digod do travnja, a tad je dovoljno suv za pletenje. Ne smije biti ni previše suv ni previše vlažan. Tad se počinje sa pletenjem i plete se čitave godine s tim. Kad se jako osuši, mora se malo poprskati ili potopiti u vodu. Plete se od dna koje sadrži 6 osnova, tačaka, oko kojih se sa što tanjim prutom plete do željenog obima, pri čemu treba što više stezati i nabijati da bi dno bilo što gušće i čvršće. Zatim se pored svake tačke sa svake strane ubode dva dugačka pruta, dva takođe tačke, što je skupa 24 tačke iliti osnove koje se zatim vežu gore da stoje vertikalno u odnosu na dno. Oko ti tačaka se sve do određene dubine plete sa 24 pruta koji se takođe nabiju jednim alatom, nabijačem, da bi bio gušći košar. Kad smo daljim radom odredili širinu i dubinu, pletemo do te željene dubine. Zatim se na kraju od priostali vrška osnove, tačaka, oplete ili zaplete završni dio. Na samom kraju košaru se opletu uše, dva uva, ili jedno i košar je gotov.

Slika 3. Vlatko Krizmanić u početnom stanju izrade jedne košarke u svome domu. Snimila Martina Novosel u travnju 2014. godine.

Omve ga je zanatu naučio njegov djed, koji je bio poljoprivrednik, a korpe je izrađivao za potrebe vlastite obitelji te se njime bavi u svoje slobodno vrijeme još od ranijih razreda osnovne škole. Samih korpara je u razdoblju do osamdesetih godina XX. stoljeća bilo značajno više nego danas i to podjednako u Monošturu i Beregu.

Posebice su muškarci iz gotovo svakog domaćinstva znali praviti korpe, a ovom su se zanatu mnogi priučili samouko, dok su drugi uz pomoć seoskih korpara naučili tehniku pletenja korpi. Važno je spomenuti kako je uz muškarce bilo i žena korparica, tako je primjerice Manda Patarić u vrijeme dok je s mužem živjela u Apatinu s njime zajedno plela korpe i unovčavala svoj rad, a navodi kako su posebice Ličanke bile poznate kao korparice u susjednom Apatinu. Korpe su se mogle kupiti na raznim sajmovima u okolnim naseljima, a posjedovalo ih je svako domaćinstvo jer su bile neizostavan predmet za pohranu različitih dobara. Korpari su ih izrađivali za vlastite potrebe, za prodaju svojim sumještanima, ali i stanovnicima susjednih mjesta. Tako se i Adam Patarić ovome zanatu izučio kao četrnaestogodišnjak, iako je po zanatu bio stolar, te je svoje *košarke* plasirao u monoštorskoj zadrugi koja ih je otkupljivala od lokalnih majstora i dalje preprodavala. Također navodi zanimljiv podatak kako se zanatu moglo naučiti od lokalnih majstora koji su također pleli za zadrugu, a velik dio njih su bili još u vrijeme Drugoga svjetskog rata Podunavski Švabi:⁶ *Pa prije su Švabi što je bilo. Ta ulica, to je bila, zato se i zove švapski sokak, sve su bili košaraši.* Danas aktivnih korpara koji svoje proizvode prodaju ima značajno manje nego prije četrdesetak godina, tek nekoliko, no njihovi su kupci uglavnom ostali isti. Mladi košaraš Vlatko je zbog vlastitog interesa nastavio eksperimentirati s prućem, slamom i sličnim materijalima. Svoje korpe danas uglavnom ne prodaje, već radi po narudžbi za svoju obitelj, rodbinu i prijatelje, a napokon i zbog sebe, a tek je svoje čestitke od slame prodavao na različitim školskim priredbama u Beregu. Vlatko Krizmanić nastavlja se baviti izradom korpi, uglavnom zbog vlastite motivacije i velike podrške svoje obitelji i rodbine. Njegovi prijatelji iz škole uglavnom nisu zainteresirani za bavljenje sličnim tradicijskim zanatima, iako mu se zbog njegovih ambicija i sposobnosti dive.

Kovački obrt

Kovača je u prijašnjim vremenima u Monoštoru i Beregu bilo i do desetak, ovisno o točnom razdoblju. Međutim, danas je Adam Pašić iz Monoštora jedini registrirani kovač u okolici Monoštora i Berega, a i dalje, dok je njegov posao uglavnom ostao isti kao i do osamdesetih godina XX. stoljeća, kada potreba za većom količinom kovača polako nestaje. Prema kazivačima, to se događa zbog modernizacijskih procesa koji tada počinju zahvaćati istraživano područje:

Tih poslova je prije bilo jako mnogo, kad je onako vrućina, onda ove godine ako smo stegli (pokazuje na seoska kola), druge godine ponovo. Znači, svi koji su imali paorska kola, svaki je morao ponovo ijt kovaču... i to je nestalo, znači pravili smo nova kola i te sam ja pravio još i posli toga... Kako su došli traktori, tako su došle prikolice, onda smo pravili to. Poslje toga kad su došli traktori normalno onda smo i pravili one plugove za paranje novo isto. I tako kažem, to je isto sad već nestalo, to je zasićeno, i oni već nestaju paori, sad i to već se

⁶ Riječ je o Nijemcima, koje su tako nazivali u ovim krajevima.

baca, tako da su ti poslovi kako smo jedno učili, pa prestalo, onda smo morali drugo, pa poslje toga treće i sad su više usluge tako kažem za oštrenje raonika, potkivanja kolko ima konja to se još potkiva, onda je toga bilo... meni su tu znali bit svaki dan četiri, pet, onda kad su ovi pozatvarali (drugi kovači), četiri, pet kočijaša je ujutro čekalo. Još su me budili. Tu sam ja stanovo. Onda su me... dođe ujutro, onda sam reko nemojte me budit jer će taj koji me probudi bit zadnji. Ha-ha-ha! (Adam Pašić)

Među najvažnije kovačke poslove se prema kazivanjima ubrajalo potkivanje konja, oštrenje raonika, plugova, motika, sjekira i drugih alata, izrada prikolica i seoskih kola, različitih predmeta od željeza i drugi slični poslovi. Tako Adam Pašić kao i prije osamdesetih godina i danas koristi uglavnom iste alate za obrađivanje željeza, međutim na tržištu uslijed modernizacije postoje i neki noviji strojevi kojima se opskrbio kako bi mu olakšavali i ubrzavali posao. Adam Pašić opisuje tehnike i alate za postupak potkivanja konja (Slika 4.):

Konj kad dolazi... mora se očistiti kopita onako kako zahteva za potkivanje. Onda se izmere potkovice, onda se saviju stolne, to su oni zadnji delovi, prema meri, i onda se stave u vatru, da se zagrije. Onda se oblikuje tačno na nogu i napali se na nogu da ima ravno ležište. To se može potkovat i da se ne napaljuje, ali onda nema ravno ležište i brže padne potkova, nego kad se napali. Alati se koriste za potkivanje isti koji su se koristili i prije, jer to ne može biti drugi alat. Tu je nož za čišćenje kopite, onda ima klešta za sečenje kopite, to se priprema prije napaljivanja i potkivanja. Onda kad se napali potkova, onda se uzmu ekseri normalno, čekić je potreban i kad se ukucaju, udare ekseri onda trebaju klešta, ali za eksera! Ne ona koja su bila za čišćenje nego za sečenje eksera. Kad se iseku ekseri, onda je potrebna turpija da se ispod eksera turpijom skine kopito da kad se savije ekser da uđe u kopito, da ne viri napolje mnogo iznad kopite... Onda se saviju ekseri, tu treba čekić i jedna teška turpija koja se

Slika 4. Adam Pašić uz nakovanj i čekić u svojoj kovačkoj radionici. Snimila Martina Novosel u listopadu 2015. godine.

drži ispod eksera da se savije i kad se to savije i sredi, uzme se normalna turpija, sitnije izreckana i onda se još ti ekseri koji se savili, skinu odozgo da budu ravni s kopitom i da ne vire napolje.

Također opisuje i kovački alat za popravak paorskih kola, špeditera i drugih srodnih poslova:

Tu treba kompletan kovački alat. Prvo mora bit vatra normalno, da se zagrije gvožđe, onda treba nakovanj po čemu će se, gde će se to gvožđe kovati. Treba čekići svakako, onda na kraju dal' treba burgija ili bušilice za bušenje kad se montira na ono što se radilo za paorska kola. Trebaju neki sekači posebno ili šta bilo, treba i bakljač za drvo, toga je potrebno.

Kako je većina stanovništva Monoštra i Berega prije osamdesetih godina privredivala uglavnom radom na svojim poljoprivrednim dobrima i kako su konji bili uobičajene domaće životinje, kovač je svakom kućanstvu bio potreban. Osamdesetih se godina XX. stoljeća monoštorski i bereški kovači zbog neisplativosti zanata počinju preusmjeravati u druge djelatnosti, dok ih dio prestaje raditi zbog starosti. Do tada su radili isključivo za potrebe vlastite lokalne zajednice, što iz iskustva Adama Pašića više nije slučaj. Njegovi naručitelji danas dolaze iz raznih okolnih naselja poput: Sombora, Apatina, Bezdana gdje više nema aktivnih kovača, a tek onda iz Monoštra. Razlog je smanjenje kovačkog posla na ovim prostorima, primjerice u Monoštoru više nema onoliko poljoprivrednika kao prije pedesetak godina, pa se tako smanjila i potreba za izradom i popravcima raonika, plugova, kola i sličnih poljoprivrednih alata i predmeta. U Bregu su do Drugoga svjetskog rata, prema kazivanju Mande Periškić, bila trojica majstora: ... jedan je bio od Švaba, on je eto jel, morao otići, a ovo su naši meštani što su ostali, dva kovača eto... Prema Adamu Patariću, gotovo su polovica monoštorskih kovača sve do Drugoga svjetskog rata bili podunavski Švabi i Mađari. Podijeljena su mišljenja o zadnjim kovačima u ova dva naselja, budući da se određeni dio ljudi i danas s vremena na vrijeme bavi kovačkim poslovima, tako da obitelj Lerić iz Berega svog konja ponekad potkiva u susjednom selu Kolutu kod majstora koji nije registrirani kovač. Kod njega obavljaju varenje ograda, pregrade i slične poslove, ali ponekad odlaze i u Monoštor Adamu Pašiću koji ima više iskustva s potkivanjem.

Samome zanatu Adam Pašić se izučio u kovačkoj zanatskoj školi i radionici u Somboru, gdje je uz pomoć svoje obitelji uspio pronaći kovača kojemu je bio potreban šegrt. Tamo je završio zanatsku školu i ispite za kovača koji su tada trajali tri godine. Na isti način su se i drugi mladići izučavali ovome zanatu, pri čemu treba naglasiti kako je i u to vrijeme u Monoštoru bilo kovača koji su imali šegrte, ali je zbog potpunosti šegrtskih mjesta, Adam Pašić potražio u Somboru drugu slobodnu kovačku radionicu:

Da sam ja našao majstora u selu koji je imao radionicu kovačku, onda bi ja tu mog bit... bilo je u selu kolko ja znam dva, tri, četiri i nas pet, šest je bilo van,

recimo u Somboru, jedan je bio preko u Baranji, ko se se gde snašo i kome je gde odgovaralo... Ako nemam mesto u selu onda sam moro ići u Sombor, a tamo je bilo onda petnaestak kovača koji su imali radionice.

Danas Adam Pašić nastavlja raditi kao kovač jer mu taj posao i dalje omogućuje stalne prihode, predstavlja mu i zadovoljstvo, tim više što je posla danas manje i ne mora raditi po cijele dane:

Učinilo mi se da taj kovački posao za muškarca odgovara, da je to pravi posao... zadovoljan sam sa tim, nisam se pokajo. Normalno sam proživio, sutra, prek-sutra će biti osamdeset godina. Mogu normalno radit, ali mislim da mi i posao u tom pomaže jer sam ja jednako u pokretu. Da sam neki posao de sam sedio... sigurno bi gore izgledao... tako da sam svakako zadovoljan.

Izrada čamaca

Čamce su na području Gornjeg Podunavlja koristili ribari za ribolov, nadničari iz Monoštora su u njima putovali u susjedne krajeve udaljene vodom, gdje su svakodnevno zarađivali, zatim poljoprivrednici i trgovci za prijevoz različitih dobara i drva za ogrjev zimi, a korišteni su i za odmor i igru. Važno je spomenuti kako svako domaćinstvo nije posjedovalo svoj čamac, već je to ovisilo o potrebama određenog doma. Adam Patarić ipak naglašava potrebu za posjedovanjem čamaca u Monoštora, budući da je selo bilo okruženo vodom te se posebice u vrijeme, dok nije bilo mostova, moralo čamcima putovati u okolne krajeve, a isto navodi i Đurica Rang:

Samim tim što smo mi Monoštor na starom toku Dunava, pošto je Dunav bio tu odmah, ovo tu je bila prva obrambena zona. Znači ispred kuće na pedeset metara je Dunav bio od nas i tu je svaka kuća imala čamac i po dva, tri... Najbolja trgovina kod nas i to se tako radilo do ovih nesretnih vremena... mi smo najviše sa Zmajevcom trgovali. Nama je Zmajevac...nema četiri kilometra i to preko vode se išlo. Jako puno naših ljudi je imalo vinograde tamo posebno ovi kafandžije, tako da se čamcima nosilo i grožđe i vino.

Obitelj Anice Pašić posjedovala je nekoliko čamaca jer joj je otac bio lugar te su mu pri poslu bili potrebni, kako bi se lakše i brže kretao okolnim šumama, koje su od Monoštora udaljene vodom. Čamce su koristile i žene u obitelji:

Moji su bili priko na Dravi i na Dunavu i svagdi su bili i išla sam sama priko i priko leda i svakako je bilo i mama moja stvarno se nije nikad bojala, nije nikad bilo strašno, sante leda ko pola kujne, ona čamac ovamo, pa ajde...

Anica Pašić također opisuje i prijevoz nadničara uz pomoć čamaca:

A nekad jako davno kad je od mojega tate, mama i dada su odili radit, onda se to reklo u Mogrošak preko Dunava pa tamo u Baranju i tamo su išli radit. Onda je jedan čovjek postojao koji je imao jako veliki čamac, a to nije ni pokri-

veno, nema ni kućice ni ništa, samo je čamac, ali jako velik, širok i tako. To se zvalo hajo⁷ i s tim je on prenašao radnike. Jer od nas iz Monoštora puno su išli tamo radi tko je bio siromah, nisu imali zemlje, nisu bili paori...

Stipan Turkalj također se koristi čamcima pri nabavljanju rogoza za izradu svojih cekera i asura:

Zavisi kakva godina bude. Jedne godine smo išli, nemoš ni prič pa ti treba čamac. Pa kad nakosiš trebaš prijevoz. Ovako dok ja mogu kolima prič blizu, nakosim pa u gepek u kola i donesem kući. Ali nekad ne moš. Zbog blata, uslova, puta, nemoš prič blizu. Onda nakosimo, pa mora ili traktor ili konji... da dođe, da natovarimo i odnesemo kući. Ili čamcom po samoj bari.

Marija Lukšić nadalje opisuje i različite zabavne aktivnosti s čamcima, koje je i sama vozila, posebice u vrijeme svoje mladosti:

Poslijepodne nemaš igranke, nemaš kud ijt i onda idemo liti kad je vrućina. Onda idemo na čamce pa se vozat po Dunavu, pun Dunav čamaca! Svud i harmonike bude i svirke i svašta tako bude!

Ova se tradicija prekinula prije sedamdesetak godina kada se kopneni prijevoz počeo značajnije razvijati, tako da se počelo putovati automobilima, autobusima i drugim prijevoznim sredstvima.

U Beregu su se čamci manje koristili, budući da naselje nije u potpunosti okruženo vodama poput Monoštora, tako da je korištenje uglavnom bilo ograničeno na prostor Bajskog kanala i rijeke Plazović (Kiđoša). Kazivačice Manda Periškić i Marta Kovačev navode kako se danas zapravo više koriste čamci, a posebice su popularni među mladima. Uglavnom ih koriste ribari i razni rekreativci, dok su ulogu prijevoza radnika u susjedne krajeve i prijevoza dobara s udaljenih poljoprivrednih područja zamijenila različita kopnena, prijevozna sredstva.

Đurica Rang, monoštorski čamdžija, a ujedno i jedini registrirani čamdžija u Srbiji, pravi drvene čamce kakvi su se izrađivali na ovome području i do stotinu godina unatrag. Pritom koristi razne materijale ovisno o mušterijama, primjerice vrbu, hrast, crni bor, smreku i jelu. U prošlosti se za izradu čamaca u Gornjem Podunavlju koristila uglavnom crvena vrba, koja je prema Đurici Rangu najpogodnije drvo za izradu čamaca. Ona se danas na tim područjima više ne može pronaći u dovoljnoj količini za izradu čamaca zbog nove politike gospodarenja šumama, tako da drvo Đurica Rang nabavlja iz pilana različitih područja najčešće u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj. Svoje čamce danas proizvodi na klasičan način od drveta i čavala, a sam je način proizvodnje prilagodio sebi kako bi mu bilo lakše raditi i to uz pomoć nekih novih alata:

Da kažem recimo, tati je trebalo... jedno deset dana da napravi čamac. Ja sam to spustio na jedan dan, a inače nekad se čamac radio godinu dana. Od same pripreme materijala i svega. Nije se moglo, nije se radilo na taj način kako se sad radi. Znači sve su se drva našla u šumi, pa je to za ta rebra boljke što mi

⁷ Mađarski naziv za brod, lađu (Sućevići Mederal, 285).

kažemo, to se posebno skidalo sekirama, tesalo, dok recimo to se sad sastavlja sa šarafima, pa i lakše je i drukčije je... Tata je radio taj neki stari sistem savijanja pomoću kanapa, nekih užadi, greda... Onda je to meni bilo jako sporo i jako teško i stvarno je teško, moraš bukvalno sa mišićima savladat drvo. Pa sam ja uzo daske i nacrto ono što meni treba za presu neku, da bi ja to savio. I ošo kod mojih prijatelja na Brod – Remont, i oni su to meni tako kako sam ja njima objašnjavao, tako su oni to radili i meni sad da savijam čamac bez obzira na debljinu daski, na ugao.... To je igra!

Sam proces izrade novog čamca počinje biranjem materijala od kojeg će naručeni čamac izraditi jer, kako Đurica Rang navodi, svaka se daska ne može savijati na svaku stranu. Tako je odabir povoljnih dasaka prvi korak u izradi. Zatim slijedi izrađivanje patosa od posebno odabranih dasaka na temelju čega se počinje s izradom rebara te prednje i stražnje strane čamca tzv. *čela*. Nakon što se završe rebra i *čele*, slijedi ukucavanje patosa na rebra. Tada na red dolazi samo savijanje čamca i postavljanje stranica koje ovisi o tipu čamca, a kada se to dovrši slijedi *okivanje*, zatvaranje prostora između dasaka koje se prije činilo mahovinom, a danas drugim materijalima poput piljevine, katrana i sl. Slijedi i nanošenje zaštite za čamac pri čemu se koriste razne boje, lakovi, smola, katran i sl. ovisno o naručiteljevim željama. Alati potrebni za izradu čamaca su: čekići, čavli te *hoble* poput *diht-mašine*⁸ koja služi za obrađivanje dasaka i sl. Đurica Rang se zanatu priučio uz pomoć oca, koji je samouko nakon umirovljenja počeo izrađivati čamce. Monoštorci i Berežani su također velikim dijelom bili samouki čamdžije, a poneki su se učili ovome zanatu uz pomoć drugih mještana čamdžija, kao šegrti. Samouki čamdžije svoje čamce uglavnom nisu prodavali, već su ih koristili za vlastite potrebe ili potrebe obitelji i rodbine, vrlo često su ih i iznajmljivali sumještanima i dalje. Danas Đurica Rang svoje čamce uglavnom prodaje izvan Monoštor, tako da njegovi kupci dolaze iz Srbije, Hrvatske, Mađarske, Austrije, pa čak i Nizozemske. Ipak najviše svojih čamaca prodaje u Vojvodini ribolovcima, turističkim udruženjima, muzejima i privatnicima, a izrađuje ih is-

Slika 5. Ručno izrađena vesla u domu Adama Patarića. Snimila Martina Novosel u listopadu 2015. godine.

⁸ Hobla se u hrvatskome jeziku prevodi kao blanja ili strugalica (Binder 2006, 56) a diht-mašina bi se prema njemačkoj imenici „Dichtung“ moglo prevela kao stroj za brtvljenje (Glovacki – Bernardi 2013, 48) ili debljača (Sretenović 2013/2014). Ovi alati služe za obradu dasaka tj. za njihovo izgladivanje i ravnanje.

ključivo prema narudžbi. Ovaj posao mu u zadnjih desetak godina omogućuje stalne prihode, tako da se ostavio svoje autolimarske struke i u potpunosti posvetio izradi čamaca. Također je i član Kluba sportskih ribolovaca „Šaran“ te organizator raznih inicijativa vezanih uz popularizaciju korištenja čamaca:

Ja sam malo i vezan za... ne malo nego malo puno sam vezan za te čamce i za to. Zato što, ne znam, nemam onu tačku da mogu reći, e ja od tad sam na vodi. Što kažu, rodio se u čamcu, e tako nešto mi se verovatno i desilo, dal u kući ili pored čamca, ali sam oduvijek i na vodi. Mislim da sam prvo naučio veslat, pa onda plivat, pa onda hodat. Znači vezan sam i sportski sam ribolovac.

Vesla za čamce u Monoštoru izrađuje stolar Adam Patarić (Slika 5.).

Izrada odjeće od kože

Izrada krznene i kožne odjeće različitih vrsta karakteristična je za panonsko područje. Nju su veoma kvalitetno izrađivali posebni majstori kožuhari uz bogato ukrašavanje raznim „kožnim aplikacijama u boji, vezom, zrcalima, plišem“, a ponekad su ih i oslikavali (usp. Muraj 1988, 97). *Pršnjaci, opaklije i kožušci* nose se u Monoštoru i Bregu još i danas kod starijih Monoštoraca i Berežaca, međutim njihova popularnost i izrada polako prestaje u razdoblju nakon Drugoga svjetskog rata. Tada i nekolicina mjesnih čurčija prestaje proizvoditi kožne kape, prsluke i druge odjevne predmete od kože. Nosilo ih se uglavnom zimi, kako bi držali tijelo toplim, a imali su i posebnu blagdansku i estetsku funkciju, budući da su se često nosili na misna slavlja, primjerice na zornice u vrijeme adventskog razdoblja. Pritom su bile i vrlo skupocjene te si ih nije svatko mogao priuštiti. Generacija mojih kazivača navodi kako su *opaklije* nosili njihovi stariji članovi obitelji i to češće muškarci, dok su vremenima njihove mladosti pripadali *kožušci*, *kožuvi* te tzv. *pršnjaci* češće u Bregu ili pak *popršnjaci* u Monoštoru. Tada također u modu dolaze zimski kaputići od svile ili pliša *vezitla* tj. deblji plišani kaputići, koji su se nazivali *bekeš* (Forjan 2006, 34) i tzv. *marame debele*. Ovaj prijelaz na nove i lakše materijale dočarava anegdota kazivačice Mande Periškić koja je u svojoj mladosti nosila *kožuške* što je prilikom posjete jednoj trgovini u Novom Sadu izazvalo zanimljiv komentar trgovkinje:

A mi bile u Novom Sadu... išle tako kupovat, išle gledat damasa⁹... Ja i moja sestra ona je 36' godište, ja 33', a dvije i pol godine smo samo razlike, a mi u tim kožuha bile jel, lakše nam nego te debele marame što nosimo. A mi u jednu tako radnju ošle, a ta trgovkinja tako gleda u nas pa kaže nama: Joj, kaže: Bake kake, a nismo onda bile bake samo nam je tako rekla, ona je bila mlada jel'. Kake lipe kožuve imate. Di ste to kupile, kaže, tako nešto... A mi kažemo pa u Somboru na pijacu, na pijacu od čurčije!

Kada je riječ o haljeticima od umjetnih materijala sve Monoštorke su naglasile kako su one nosile *vezitla*, dok su njihove majke i starija generacija žena češće nosile

⁹ Riječ je o materijalu damastu.

bekeš, dok Berežanke nisu imale takvu podjelu kaputića te ih navode samo pod nazivom *kožušak*. Tako Marta Kovačev navodi kako je u vrijeme svoje mladosti u vrijeme blagih zima na misna slavlja nosila *vezitle*, a u vrijeme jakih zima *bekeš*. Kožušci su se prema navođenju Mande Periškić mogli kupovati i na pijacima: *Kad smo puno radile i smogle smo... Mama nam nije mogla stvoriti kad je bilo iza rata, a nas tri kćeri bile, onda smo nas tri na pijacu nama kupile takve na rukave baš kožuve.*

Sam zanat čurčije obuhvaća sadržajan i težak proces izrade *kožuha* od štavljenja janjeće kože do krajnjeg proizvoda tj. odjevnog predmeta te su zbog toga čurčije bili isključivo muškarci. Ono što je posebice zanimljivo je da se danas Marija Ivošev prihvatila izrađivanja različitih *kožuška*. (Slika 6.). Ona to čini bez procesa štavljenja janjeće kože, koju umjesto toga kupuje te je nadalje šije i prerađuje ručno i uz pomoć određenih strojeva ovisno o željama i potrebama svojih naručitelja. Način krojenja kože i izrade *kožuha* opisuju na sljedeći način:

Prilikom naručivanja kožuha majstor prvo uzima meru, obim grudi, kukova, širinu ramena i dužinu. Zatim sortira već uštavljene i pripremljene kože po nijansi boje i obliku, veličini kože i na taj način određuje od koje će krojiti leđa, a od koje prednjice. Nakon sortiranja preko lica kože se stavlja mustra i kroji se po odgovarajućim merama, prvo leđa a onda prednjica. Pošto su delovi iskrojeni i ivice podiššane, treba podiššati i oelije, pazušni deo bez dlake, i pripremiti za podkrpljanje. Naći parčad kože koja odgovara podkrpi, opkrojiti podkrapu, pazeći na položaj dlake, podkrpe prišiti sa malom tankom iglicom i tankim koncem dobro pazeći da se sa lica ništa ne vidi. Zatim ponovo opkrojiti potkperu pošto se prethodno oko ivica iskrojenog dela podkrapa prifircala. Zatim majstor kroji ukладicu, dužu traku od kože širine 1 cm obično crvene boje, sa kojom se sastavljaju skrojeni delovi. Na prednjicu sa leve strane se pomoću układice prišiva lebza – deo na koji dolaze petlje za kopćanje. Dalji postupak zavisi isključivo od modela. Ako se pravi kožuh muški ili ženski sa kožnim aplikacijama i ogledalcima, tada se ne prave džepovi. Na te modele se prvo trakuje mustra da bi se lakše našile već iskrojene i perforirane aplikacije ispod kojih se dok se aplikacija prišiva ubacuju ogledalca. Kad su sve aplikacije našivene, ako model zahteva i već pripremljene i spaljene bobice, koje se našivaju oko aplikacija koje su uglavnom u obliku listova i cvetova raznih veličina i boja što zavisi od kraja odnosno oblasti u kojoj se određeni kožuh nosi. Kada je to gotovo, našiva se dole na prednjici već pripremljena ukrasna traka sa već urađenim prepletajima. Opšiva se tiršanjem i nakon ovoga se sa układicom sastavljaju prednice za leđa. Kada je kožuh sastavljen, našiva se skroz okolo opšivana traka obično crvene boje širine oko 2 santimetra, potom se prevrne ista i opšiva bodom križića sa debelim koncem. Oko vrata se našiva pervaz od crvene jagnjeće kože širine 3-4 santimetra. Pervaz se prvo našije zatim prevrne i zaferciguje. Na kraju se stavljaju dugmad i petlje koje majstor prethodno sam napravi od preostalih parčadi kože. Ja sada izrađujem kožuhe na potpuno isti način kao što se nekad radilo. Jedina razlika je u načinu štavljenja kože. Nekada se koristila isključivo „krušana štava“, kukuruzne mekinje so i voda, a danas se štavi hemijskim sred-

stvima. Pošto je postupak štavljenja fizički težak posao, ja sam prinuđena da kupujem od drugih majstora uštavljenu kožu od koje šijem kožuhe.

Slika 6. Marija Ivošev u svojoj radionici uz tradicijsku berešku opakliju, koju je dobila od jedne obitelji iz Berega kada se počela baviti čurčijskim zanatom. Snimila Martina Novosel u travnju 2014. godine.

Danas navedene odjevne predmete na području Monoštoru i Berega više nitko ne koristi, pa čak ni u svrhe raznih manifestacija Kulturno – umjetničkih društava jer *pršnjaci* nisu bili nošeni u svim godišnjim razdobljima, već samo zimi tako da se danas ne smatraju dijelom narodne nošnje ovih krajeva:

Vidite to se kod nas ne nosi. To jeste deo narodne nošnje, ali ne za nastupe, nego se to nekad zimi oblačilo. E sad to nije mogao imati svako, jel nekad, i onda je to bilo puno novaca. To je i tad puno koštalo kad se to radilo. Znači to jedna porodica kupi i sada, nekad je bilo više dece, više sinova, snaja, unuka šta ja znam, e onda danas sam ja na redu, ja oblačim za crkvu ovo. Sledeće nedelje druga snaja, pa onda ona ili recimo sad šta ja znam to je moje mame, ja sam se udala u tuđu kuću, e mogu li ja kao ćerka dobiti sad da obučem.

Na sličan način posluje i čurčija Marija Ivošev, isključivo preko narudžbi. Svoje predmete uglavnom prodaje u Hrvatskoj članovima raznih kulturno-umjetničkih društava, tamburaškim sastavima i muzejima jer navodi kako su kožni prsluci i danas neizostavan dio hrvatske narodne nošnje, što nije slučaj u Monoštoru i Beregu. Zbog toga Marija Ivošev danas u pravilu ne prodaje svoje proizvode u monoštorskom ni u bereškom kraju, što je bio slučaj s prijašnjim mjesnim čurčijama, kojih je bilo nekoliko u oba naselja sve do pedesetih godina XX. stoljeća, već isključivo izvan ovog područja. Ovome zanatu naučio ju je njen otac, koji je bio bereški čurčija, zanat je naučio četrdesetih godina XX. stoljeća počevši kao šegrt u dvije čurčijske radnje, a naglašava i doprinos svoje majke:

Mama moja je krojačica bila... ali isto nije ni ona radila nikada, samo s tatom, uz tatu. Znači ona me naučila krojeve. Naučila me krojiti i naravno šiti i ova-ko i onako i sve te tehnike i mašine. I sve tako da su oni mene naučili raditi. Jel ovde je... na ovom teritoriju zanat ugašen pedesetih godina prošlog veka. Od tada nije niko mogo to da završi. I znači i to što je bilo, neke kožarske škole, al to je sve bilo u... više za konfekcije. Kao recimo što je bila Slavonija Osek pa onda tu pri školi učenika u privredi ili šta ja znam, tako da odmah se zaposli u jednu fabriku. Tamo radi trideset godina isti posao, ono, lančano... a inače majstorski zanat i majstorski ispit nije niko mogo da položi. Nego u Sarajevu sam osamdesetih godina... dobila certifikat, kao stručne osposobljenosti za to kod dva majstora tamo... krznarovi su naplaćivali takse i izdavali te certifi-kate, što je recimo meni bilo dovoljno ovde da ja mogu da otvorim samostalnu delatnost... i nije nikog briga ako ja ne znam da radim, ja ću da propadnem, a ako znam, onda ću ostati kao što i jesam. Tako da sam ja sa tom opaklijom krenula ovaj rad, pokrenula ponovno tu tehniku starog zanata.

Marija Ivošev danas je u mirovini, no i dalje se bavi čurčijskim zanatom zbog svoje ljubavi prema radu s kožom i zbog toga jer joj ono nudi mogućnost za kreativno izražavanje, ali i zbog dodatnih prihoda, koje zanat još danas nudi.

Pa zato što me to, to me ponukalo, jer to više niko ne zna. Moji kolege koji su petnaest i dvadeset godina stariji od mene, ja sam prešla šezdesetu, ne znaju. Nikad nisu naučili. Ja sam to želela, zato jer želim da pokažem drugima... Ja sam učestvovala na sajmovima i na sajmu turizma u Novom Sadu i Beogradu. Ja sam bila u Francuskoj prije pet godina u parlamentu Evrope, baš u parlamentu Evrope smo imali izložbu starih zanata osam dana. I ja sam tamo i prezentovala rad, imala sam jedan stol i svaki dan šta ja znam od devet prepodne do ne znam, posle podne, ja sam tamo radila. Tako da su, fakički, državnici dolazili da gledaju i tako. Tako da ja to volim da radim.

Također je i članica nekoliko udruga što joj pruža mogućnost predstavljanja radova na sajmovima, koji se održavaju u okolici Berega, a to su: „Udruženje starih umetničkih zanata i domaće radinosti Sombor“, Regionalna privredna komora i Udruga žena „Berežanke“, gdje je i predsjednica društva. Prije desetak godina radila je u Somboru kao modna dizajnerica, gdje je također mnoge svoje modele krojila od kože, a počela se baviti tehnikom čurčijskog zanata kako bi na taj način tradicija ovog kraja, ali i svih drugih krajeva za koje je radila svoje modele, ostala sačuvana, budući da danas aktivnih čurčija na području Republika Hrvatske i Srbije gotovo nema. Svoj zanat predstavljala je i drugima, no smatra kako pravog poticaja države za predstavljanje ovog zanata nema:

Učiteljica iz sela me zvala i direktorica da li mogu da pošalju decu, da deca dođu da vide to. Kako da ne? Može. Deca su se oduševila. Njihove mame nisu bile kod mene. Mnoge i nemaju pojma šta ja radim. I ovaj... znači, na taj način, to je edukovanje dece. Kako se nekad nosilo, šta se nosilo, zašto se nosilo,

Prvo što je toplo, drugo što je prirodni materijal, što se može nositi i leti i zimi. Zimi je toplo, leti sprečava znojenje. Znači izolator toplotni. Izolator je koža sa krznom. I moglo bi tu biti, ali se jako malo ... Recimo, da daju, da daju neku platu... Znači ja od toga nemam nikakve koristi. Ali taj proizvod... da se evo ponudi, da to ostane, recimo tom udruženju ili nekome ili nečemu... Pošto sam ja u mirovini, ajde još neka dodatna sredstva da daju, da ja to prezentujem, da radim. Jedino na taj način može da opstane. Drukčije ne.

Tkanje

Monoštorke i Berežanke tkale su na *stativama* do osamdesetih godina XX. stoljeća, dok je postojala potreba za izradom narodnih nošnja, torbi, stolnjaka i sličnih predmeta, koje u novijim vremenima sve češće zamjenjuju kupovni materijali. Danas se narodna nošnja uglavnom koristi pri manifestacijama na kojima sudjeluju mjesna kulturno–umjetnička društva, ponekad u vrijeme crkvenih svečanosti i to češće kod starijih žena, a *ponjave, otarke* i slične predmete moguće je još naći u većini monoštorskih i bereških kućanstava gdje se i dalje često koriste u svojoj primarnoj ulozi. Danas gotovo nitko¹⁰ osim bereškog velečasnog Davora Kovačevića aktivno ne

Slika 7. Horizontalni tkalački stan stative u domu Davora Kovačevića. Snimila Martina Novosel u listopadu 2015. godine.

¹⁰ Marta Kovačev navodi da u Bregu postoji jedna mlada žena koja tka krpore, no nije joj znala ime. Također postoje i druge žene koje ponekad za svadbe i slične prigode otkaju neki tekstilni predmet kao poklon i sl. Temu tekstilnog rukotvorstva trebalo bi u budućim istraživanjima proširiti i osvrnuti se na izradu svih tekstilnih predmeta na ovome području.

tka na *stativama*, dok on tka odjevne predmete monoštorske i bereške narodne nošnje, ali se više posvećuje tkanju *otaraka*, *ponjavgama* i sličnim predmetima od kojih mnogi danas služe kao ukrasni materijali u mjesnoj crkvi sv. Arkandela Mihaela u Beregu ili se prodaju naručiteljima iz drugih gradova i država o čemu će još biti riječi. Platno, vunicu i druge materijale koje koristi najčešće kupuje od mještana Berega koji ih pak posjeduju od svojih baka i djedova te mu ih rado uručuju upravo zbog toga što se tkanjem na neiskorištenom platnu i njegovim daljnjim korištenjem danas gotovo nitko više ne bavi, a na taj se način prema navođenju Davora Kovačevića ipak čuva bereška tradicija. Svoje tkalačke odjevne predmete Davor Kovačević tka vjerno prema primjercima starijih šokačkih platnenih predmeta koje posjeduje uz originalne mustre koje su karakteristične za mjesne tkalačke proizvode i uz njihovu kombinaciju, i to iako rodnom nije iz Berega ni okolice, već iz Slavenskog Broda. Važno je naglasiti da je i svoje *stative* dobio od Berežanke Marice Velin-Žipac kako kod kuće ne bi neiskorištene propadale, a potječu još iz 1894. godine (Slika 7.).

Davor Kovačević iznosi razliku svojega načina tkanja i starijih Berežanki od kojih je to naučio: *One tkaju kako one gledaju... jel otkano i onda one tkaju. A ja drugačije, ja sebi nacrtam na papir i onda sa papira ja sebi prebacujem na tkanje. Svoj posao započinje tako što osnuje osnovu, nakon čega navuče vratilo te uvlači nite na stative, pa na brdo i zadnje vratilo nakon čega počinje tkati. Pritom uvlači daske koje na određene mustre izrađuju novi tkani predmet, a tada tek započinje težak dio posla: Kad sjedneš lupat od ujutro do navačer se to tka!* Navodi kako je količina i vrijeme posla uvijek ovisna o tome što se točno tka, koliko mustri je predviđeno za određeni predmet i sl., pa je tako primjerice za jednu mustru jabučice potrebno šesnaest puta podizati dasku stativa. Jedna od najjednostavnijih tehnika tkanja koje u svom poslu koristi Davor Kovačević je tkanje s dvije nićanice, u dva nita tj. vezni bod platna. Druga tehnika koju primjenjuje je kada niti potke posve prekrivaju osnovu, te nastaje gusto tkanje, tj. vez ripsa; tkanje u četiri nita, sa stepeničastom strukturom ili motivom riblje kosti, koje se osobito rabilo za grube pokrivače.¹¹ Svojim radom na stativama privlači velik interes u kraju, posebice od strane starijih Berežanki koje su mu i potpora pri tkanju:

One dođu pipati još, znaš. Kak ste to velečasni prije, ovdje ne kažu, naradili, nego imamo svoj nadimak nadrpali. Znači napravili jel'... i onda dolaze za svaki, za svaku, za svaki blagdan imamo nešto, što ide na oltar, što ide na posljinicu, što ide na predikaonicu.

U Monoštoru i Beregu tkalje su bile uglavnom žene, tako da zanimanje Davora Kovačevića za ovaj tradicijski zanat ponegdje izaziva i ugodno iznenađenje: *Velečasni Bereški, on sad pravi. On i veze stolnjake, on i te za crkvu te kako se to kaže, košulje... jedan jedini u Beregu. A kod nas nema to muški da tku* (Eva Kovač). Sam zanat počinje nestajati kroz osamdesete i devedesete godine XX. stoljeća, tako da iako danas još gotovo svaki dom posjeduje svoje *stative*, one najčešće stoje nekoristene: *Imamo*

¹¹ Ostale složenije tehnike tkanja ne primjenjuje u svojem radu. O tim tehnikama tkanja vidi više u: Muraj 1988, 89.

na tavanu su stative, stoju tamo (Manda Periškić). Monoštorke i Berežanke tkale su nošnju, otarke, krpere i druge predmete od platna i to podjednako za sebe i potrebe vlastite obitelji i rodbine i za prodaju svojim sumještanima, s time da su se unutar obitelji, rodbine, ali i međusobno dogovarale koja će kojoj što otkati, ako je u određenom poslu bila spretnija od drugih tkalja:

A recimo sad oni su radili za sebe taj koji radi koji ima te stative. Radio je za sebe, ali to je unovčio u neku ruku jer nisu svi mogli imati to, onda se to plaćalo. Da li u novcu, da li ovaj je otišo radit ovome, onda tamo, snalazili su se jel. (Adam Patarić 1965.).

Tako Marica Lerić opisuje zanimljivu anegdotu o pomaganju i snalaženju seoskog puka:

Moja baka je rekla, bila je jedna mlada pa joj je umrla mama, a nije imala nikog... Onda je išla tako u tako neke roza pregačice, a mama joj je umrla, a nema nikog, nema baku, nema sestru, nema. A moja baka njoj kaže, pa zašto si tako u takvoj pregačice kad mama ti je umrla? Kaže, pa kad ja nemam teta Marice drugu. Ajde, kaže unutra. I skine joj tu pregačicu i daje joj drugu i zapregne joj. I onda kad je meni posle pričala, ja nisam ni znala, ja sam bila još vrlo mala, a ona kaže i nikad ne mogu zaboravit tvoju baku, ona meni dala crnu pregačicu. A mene kaže tako drago, kad imam i jednu crnu, a kad nemam kakvu oču, ma ne mogu bez pregačice. A kaže, ajde unutra i ja ću tebi dati. I šta će ...? Ništa, kaže ja ti to tako dajem, ne možeš bit u modre. Mislím to je prije tako bilo. To sad ne bi tako, drugi bi se još i sprdavali.

Nije se svaka žena u domaćinstvu okušala u tkanju, ali je broj tkalja među odraslim ženama, a posebice starijima, bio vrlo velik. Ovaj se zanat učio unutar lokalne zajednice, najčešće unutar same obitelji, gdje bi najčešće bake i majke tkanju učile svoje kćeri. Davora Kovačevića ovome su zanatu priučile starije Berežanke, zbog njebove vlastite želje da na taj način sačuva materijalnu tradicijsku kulturu u Bregu, a naručitelji su njegovih predmeta danas uglavnom ljudi koji nisu iz Brega ni iz Monoštora. Kupce mu uglavnom pronalazi sestra koja živi u Zagrebu. Davor Kovačević nastavlja se baviti tkanjem uglavnom zbog toga jer je veliki zaljubljenik u tradicijsku baštinu monoštorskog i bereškog kraja:

Prva stvar je ja volim etnografiju! O tome se radi. Ja i... ne samo etnografiju nego i nošnju i sve ono što... pripada narodu, radi toga što je to jedna velika tradicija koju samo većinom imamo mi. Što je ostalo sačuvano jel, posebice kod nas evo kad pogledamo odavde od Subotice pa skroz do, do, do Istre ili do Gorškog Kotara ili do, do Slovenije, gdje može se naći takva raznolikost i nošnji i boja i mustri.

Svoj rad shvaća zalaganjem za očuvanjem različitih, platnenih, tradicijskih predmeta u bereškoj župi, a na koncu navodi kako ga samo tkanje opušta i kako se osjeća izrazito ugodno dok tka. Interes za rad na *stativama*, navodi, nije dovoljan kako bi se ono sačuvalo, a mladi zbog težine posla nisu zainteresirani za takav rad, iako se u Bregu na razini oglašavanja župe sv. Arkandela Mihaela u samom župnom dvoru

organiziraju radionice pri kojima se svima zainteresiranima prikazuje kako se тка. Jedan od razloga za rad na *stativama* je i skromna novčana dobit.

Zaključak

Cilj ovog rada bio je prikazati neke od tradicijskih zanata koji su se do danas očuvali na prostoru Monoštora i Berega. Pritom je glavni fokus bio na razdoblju od sredine XX. stoljeća do današnjih dana, pri čemu je važno spomenuti kako se oko osamdesetih godina XX. stoljeća život u ova dva naselja počinje uvelike mijenjati što se tiče materijalne tradicijske kulture, budući da je većina kazivača istaknula da se u to vrijeme gubi interes stanovništva za bavljenjem tradicijskim zanatima i očuvanjem materijalnih tradicijskih predmeta u svakodnevnoj uporabi zbog modernizacijskog zamaha. U svome sam radu istražila nekoliko tematskih cjelina i predstavila ih iz kuta samih zanatlija i korisnika njihovih predmeta.

Materijali i način izrade klompi, *cekeri*, korpi, čamaca, kovačkih, odjevnih i drugih tkanih predmeta nisu se značajno promijenili, dok su ispitani zanatlije pri kovačkim, čamdžijskim i čurčijskim poslovima zbog iznimne težine posla, počeli primjenjivati različite moderne strojeve, kako bi si olakšali i ubrzali posao. Korištenje predmeta nije se značajnije promijenilo, što je vidljivo iz navedenih primjera. Danas se oni sve češće koriste kao suveniri i ukrasi, primjerice klompe ili predmeti koji se koriste samo u određenim, posebnim prilikama, kao što je to slučaj s raznim kožušcima. *Cekeri*, korpe, čamci i kovački proizvodi koriste se na isti način kao i prije osamdesetih godina XX. stoljeća, a jedina razlika je u tome što se proizvodi manje koriste zbog cjelokupne promjene načina života. Čurčijski se proizvodi u monoštorskom i bereškom kraju više gotovo ne koriste, za razliku od drugih krajeva u koje Marija Ivošev plasira svoje proizvode, pri čemu se ističe panonska Hrvatska, posebice razni krajevi u Slavoniji, gdje se oni uglavnom više ne koriste u svojoj primarnoj funkciji, već pri nastupima kulturno-umjetničkih društava, raznih tamburaških sastava, izlaganjima u muzejskim sastavima i sl. Slično je i s *otarcima* i drugim tkanim odjevnim predmetima, koje proizvodi Davor Kovačević, budući da se i oni danas koriste u folklorne svrhe ili tek ponekad za odlaske na misne svečanosti ili slične svečane događaje u Beregu i Monošturu, dok se *otarci*, *peškiri* i ostali tekstilni predmeti sve češće koriste isključivo kao ukras.

Danas se još iznimno malen broj ljudi bavi tradicijskim zanatima jer prema mišljenju kazivača predmeti koje zanatlije proizvode u modernom društvu uz velik izbor kupovnih dobara više nisu prijeko potrebni. Ivica Kovač, Stipan Turkalj, Adam Pašić, Đurica Rang i Marija Ivošev jedini su aktivni majstori svojih tradicijskih zanata u cijelom okolnom području za razliku od Davora Kovačevića i Vlatka Krizmanića koji se bave zanatima u kojima još ipak imaju određenu konkurenciju jer pojedinci još uvijek u krugu vlastite obitelji i prijatelja koriste *stative* ili pak pletu korpe. Krug kupaca se također promijenio, tako da za razliku od prijašnjih vremena oni više nisu isključivo članovi lokalne zajednice i okolice, već vrlo često i turisti,

različiti drugi pojedinci iz dalekih gradova, drugih država, a katkada su za predmete zainteresirani i muzeji kao što je bilo prikazano kroz rad.

Motivacija zanatlija koje sam ispitala uglavnom je slična. Radi se o ljubavi prema određenom vidu izražavanja i kreativnosti koje tradicijski zanati nude, ljubavi prema tradicijskoj baštini njihovog kraja, ali i o mogućnosti dodatne zarade, koju bavljenje tradicijskim zanatima još danas omogućuje. Današnji zanatlije iznose mišljenje da su mladi, koji bi mogli nastaviti s radom nekog od tradicijskih zanata, uglavnom vrlo kratko zainteresirani za to zbog težine posla ili straha od njihove neprofitabilnosti. Motivacija Ivice Kovača i Stipana Turkalja leži upravo u mogućnosti dodatne zarade i ljubavi prema ovom zanatu jer im on ne može osigurati primarni prihod novaca, dok su Adamu Pašiću i Đurici Rangu njihovi zanati i dalje primaran način zarađivanja. Iako je potražnja za kovačkim predmetima manja nego što je bila 1965. kada se Adam Pašić tek zaposlio kao kovač, kovači su i dalje cijenjeni zanatlije i sav prihod koji zarađuje i od kojeg živi sa svojom obitelji zarađuje upravo u svojoj kovačkoj radionici. Upravo se tako i Đurica Rang izradom čamaca počeo baviti prije desetak godina te je uvidjevši kako samom izradom čamaca može zarađivati za svoju obitelj, odustao od svog prijašnjeg posla autolimara. Adam Pašić i Đurica Rang napominju da su kovački i čamđijski zanat mladima neatraktivan izvor privređivanja novaca upravo zbog težine rada i velikog ulaganja u posao, za kojeg se ne može biti siguran koliko će dugo biti profitabilan. Isto vrijedi i za čurčijski i tkalački zanat jer se radi o proizvodnji odjevnih predmeta s veoma malenim krugom korisnika, tako da se i Marija Ivošev i Davor Kovačević svojim zanatima također bave s mnogo dobre volje i željom za dodatnom zaradom. Na koncu, ulogu korpi zamijenile su danas modernije posude, a Vlatkov hobi tj. proizvodnja raznih predmeta od pruća i slame ispunjava njega samog, a koriste ih njegova obitelj i prijatelji. Za kraj je važno spomenuti da je svaki od zanatlija naglasio kako veliku ulogu u njihovom poslu ima upravo njihova vlastita motivacija prema tradicijskim zanatima, a upravo se iz tog razloga i dalje bave svojim zanatima iako njihova budućnost ostaje upitna.

Literatura:

- Binder, Theo. 2006. *Njemačke posuđenice u hrvatskom govoru Osijeka*. Zagreb: FF Press.
- Glovacki-Bernardi, Zrinjka; Höbbling Matković, Lara; Petrušić-Goldstein, Sanja (ur.). 2013. *Agramer : rječnik njemačkih posuđenica u zagrebačkom govoru*. Zagreb: Novi Liber.
- Muraj, Aleksandra, 1998. *Rukotvorske vještine*. U: Josip Bratulić, Jelena Hekman (ur.). Serijal Hrvatska, Miro A. Mihovilović (ur.). *Etnografija, svagdan i blagdan hrvatskog puka*. Zagreb: Matica hrvatska, 83-100.
- Forjan, Josip. 2006. *Tradicijsko odijevanje Hrvata Šokaca u Srijemu i Bačkoj*. Zagreb : Međunarodni centar za usluge u kulturi. Posudionica i radionica narodnih nošnji.

- Sretenović, Slađana. 2013./2014. Drvo i tehnološki postupak izrade prozora od drveta. <http://www.ftn.kg.ac.rs/download/SIR/SIR%20Slađjana%20Sretenovic.pdf> (pristupano 1. 3. 2016.).
- Sučević Međeral, Krešimir; Vukadinović, Tatjana; Jurović, Irina; Bernadett Vuk, Margit. 2013. *Mađarsko-hrvatski rječnik*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Šestan, Ivan. 2006. Tradicijski zanati – O problemima etnološkog definiranja „jasnog pojma“. *Etnološka istraživanja* 11, 111-134.

Popis kazivača:

Monoštor:

- Ivica Kovač „Šećerko“, r. 1966.
Marko Čizmar, r. 1947.
Stana Đipanov „Kockarova“, dj. Šomođvarac Dračina, r. 1933.
Marija Lukšić, dj. Šomođvarac, r. 1938.
Eva Kovač, r. 1942.
Adam Pašić „Gabra“, r. 1938.
Anica Pašić, dj. Kusturin r. 1942.
Adam Patarić „Dućini“, r. 1933.
Adam Patarić „Dućini“, r. 1965.
Manda Patarić „Dućini“, dj. Ivakić „Kuštrina“, r. 1938.
Đurica Rang „Rangovi“, r. 1962.
Stipan Turkalj „Kuka, Kukin“, r. 1966.
Sonja Periškić „Kobina“, r. 1991. u Somboru.

Bereg:

- Marta Kovačev „Vrancova“, dj. Ilić, r. 1932.
Vlatko Krizmanić „Šacini“, r. 1998.
Marija Ivošev, dj. Jelić „Čočini“, r. 1953.
Davor Kovačević, r. 1959. u Slavonskom Brodu (svećenik)
Periškić Matija „Periškićevi“, r. 1933.
Manda Periškić „Periškićevi“, dj. Ivošev „Dorini“, r. 1933.
Marica Lerić „Lerićevi“, dj. Mrvičin „Mrvićini“, r. 1940.

Summary

The role of traditional crafts in the area of Monoštor and Bereg

This work presents traditional crafts, their role until the 80s of the 20th century and nowadays, as well as modern craftspeople and their personal motivation for modern engagement in traditional crafts in two villages inhabited by Šokci, Monoštor and Bereg. Craftspeople who still practice their crafts are clog maker, straw bag

manufacturer, blacksmith, boatman, furrier, weaver and basket maker. Based on the research it was discovered that certain crafts can still serve as a primary source of income, while craftspeople are engaged in other crafts for the additional income or as a hobby. All interviewees were motivated to practice traditional crafts by their own will and desire for this form of work, while for certain craftspeople it represented a way of creative expression.

Keywords: traditional crafts, Šokci, Monoštor, Bereg.